

جرعه‌ای از زلال نهج البلاغه

مبانی قرآنی نامه ۵۳

(نامه امیرمؤمنان علی علیه السلام به مالک اشتر رضی الله عنه)

www.ketab.ir

حسن صادقی

سرشناسه	: صادقی، حسن، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: جرعه‌ای از زلال نهج البلاغه (مبانی قرآنی نامه ۵۳) (نامه امیرمؤمنان علی علیه‌السلام به مالک اشتر) حسن صادقی.
مشخصات نشر	: قمیراث ماندگار ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۹ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۱۲۲-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۷۷ - ۱۷۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: علی بن ابی‌طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- معلومات -- قرآن
موضوع	: -- Knowledge -- Koran ۶۶۱-۶۰۰ Ali ibn Abi-talib, Imam I,
موضوع	: علی بن ابی‌طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- نامه‌ها -- نقد و تفسیر
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah -- Correspondence - - Criticism and interpretation
رده بندی کنگره	: ۰۴۳۳/BP۳۸
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۳۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۵۵۱۷۳۳

جرعه ای از زلال نهج البلاغه (مبانی قرآنی نامه ۵۳)

■ مولف: حسن صادقی

■ ناشر: میراث ماندگار

■ نوبت چاپ: اول ۱۴۰۳

■ تیراژ: ۱۰۰ جلد

■ چاپخانه: مبین

■ قیمت: ۱۲۰,۰۰۰ تومان

■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۱۲۲-۳

حق چاپ برای مولف محفوظ می‌باشد.

مرکز پخش: قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۱۸

فهرست مطالب

- دیباچه مؤلف ۱۱
- مقدمه عهدنامه ۱۵
- (ا) ویژگی‌های حضرت امیر مؤمنان علی علیه السلام در عهدنامه ۱۵
- (ب) ویژگی‌های مالک اشتر ۱۶
- (ج) وظایف و اهداف حکومت در آغاز عهدنامه ۱۹
- فصل اول: تقوای فردی و اجتماعی ۲۳
- (۱) ۱. تقوا و پیروی از خدا ۲۳
- (۲) ۲. یاری کردن خدا ۲۶
- (۳) ۳. کنترل نفس اماره ۲۷
- (۴) ۴. توجه به نگرش مردم به حکومت ۲۹
- (۵) ۵. اندوخته کردن با عمل صالح ۳۱
- (۶) ۶. مهار هوای نفس ۳۲
- فصل دوم: روش برخورد با مردم ۳۵
- (۷) ۱. مهربانی و محبت به مردم ۳۵
- (۸) ۲. باور توحیدی و نقش آن در برخورد با مردم ۴۳
- (۹) ۳. پرهیز از مبارزه با خدا از راه ستم به مردم ۴۵
- (۱۰) ۴. پشیمان نشدن از بخشش ۴۷
- (۱۱) ۵. شاد نشدن از کیفر ۴۸
- (۱۲) ۶. شتاب نکردن در برخورد ۴۸
- فصل سوم: پرهیز از غرور و برتری بینی ۵۱
- (۱۳) ۱. نکوهش غرور و برتری بینی ۵۱

- ۵۴..... ۲. (۱۴) چگونگی درمان غرور و خودبینی.....
- ۵۶..... ۳. (۱۵) پرهیز از تشبیه پیدا کردن به عظمت خدا.....
- فصل چهارم: عدل مداری و مردم‌گرایی..... ۵۹
- ۵۹..... ۱. (۱۶) ضرورت رعایت عدل و داد.....
- ۶۱..... ۲. (۱۷) پیامد ستم به دیگران.....
- ۶۳..... ۳. (۱۸) لزوم انتخاب میانه‌روی و عدل فراگیر.....
- ۶۴..... ۴. (۱۹) ضرورت جلب رضایت عموم مردم.....
- ۶۵..... ۵. (۲۰) ویژگی‌های خواص جامعه.....
- ۶۶..... ۶. (۲۱) ویژگی‌های عموم مردم و وظیفه حاکم نسبت به آنها.....
- فصل پنجم: اصول روابط اجتماعی..... ۶۹
- ۶۹..... ۱. (۲۲) دوری از عیب‌جویی.....
- ۷۰..... ۲. (۲۳) پوشاندن عیوب پنهان.....
- ۷۱..... ۳. (۲۴) کینه و انتقام نداشتن.....
- ۷۲..... ۴. (۲۵) تغافل.....
- ۷۳..... ۵. (۲۶) عجله نکردن در تصدیق سخن چین.....
- ۷۳..... ۶. (۲۷) پرهیز از مشورت با افراد غیر واجد شرایط.....
- ۷۵..... ۷. (۲۸) چگونگی انتخاب وزیر و همکار.....
- ۸۰..... ۸. (۲۹) ارتباط با اهل ورع و صدق.....
- ۸۰..... ۹. (۳۰) چگونگی تربیت اخلاقی.....
- ۸۱..... ۱۰. (۳۱) روش برخورد با نیکوکار و گنهکار.....
- ۸۲..... ۱۱. (۳۲) راه‌های جلب اعتماد مردم.....
- ۸۵..... ۱۲. (۳۳) حفظ سنت و آداب پسندیده.....
- ۸۶..... ۱۳. (۳۴) پرهیز از ایجاد سنت و آداب ناپسند.....
- ۸۶..... ۱۴. (۳۵) ارتباط با عالمان و حکیمان.....
- فصل ششم: معرفی اجمالی گروه‌های گوناگون جامعه..... ۸۹
- ۹۰..... ۱. (۳۶) لشکریان و نیروهای نظامی.....

- ۹۲..... ۲. زکات و مالیات دهندگان (۳۷)
- ۹۳..... ۳. قضات، کارگزاران دولت و نویسندگان (۳۸)
- ۹۳..... ۴. صنعت‌گران و تاجران (۳۹)
- ۹۴..... ۵. نیازمندان (۴۰)
- ۹۵..... ۶. وظیفه حاکم نسبت به افشار جامعه (۴۱)
- ۹۷..... • فصل هفتم: نظامیان
- ۹۷..... ۱. ویژگی‌های فرمانده ارشد نظامی (۴۲)
- ۱۰۰..... ۲. روش انتخاب نظامیان (۴۳)
- ۱۰۱..... ۳. رسیدگی به امور نظامیان (۴۴)
- ۱۰۳..... ۴. ویژگی‌های فرماندهان برتر (۴۵)
- ۱۰۳..... ۵. آثار و برکات نیروی نظامی (۴۶)
- ۱۰۵..... ۶. وظایف حاکم نسبت به نظامیان (۴۷)
- ۱۰۶..... ۷. وظیفه حاکم در امور مشتبه به و متهم (۴۸)
- ۱۱۱..... • فصل هشتم: قضات و داوران
- ۱۱۱..... ۱. ویژگی‌های قاضی (۴۹)
- ۱۱۴..... ۲. وظیفه حاکم نسبت به قاضی (۵۰)
- ۱۱۷..... • فصل نهم: کارگزاران دولتی
- ۱۱۷..... ۱. چگونگی گزینش کارگزاران (۵۱)
- ۱۱۸..... ۲. ویژگی‌های کارگزاران (۵۲)
- ۱۱۹..... ۳. وظایف حاکم درباره کارگزاران (۵۳)
- ۱۲۳..... • فصل دهم: مالیات دهندگان
- ۱۲۳..... ۱. چگونگی گرفتن مالیات (۵۴)
- ۱۲۴..... ۲. اهتمام ویژه حاکم بر آبادانی و تولید (۵۵)
- ۱۲۵..... ۳. تخفیف در گرفتن مالیات در شرایط سخت (۵۶)
- ۱۲۹..... • فصل یازدهم: دبیران و نویسندگان

- ۱۲۹..... ۱ (۵۷) انتخاب بهترین دبیر برای نوشتن نامه‌های حاکم
- ۱۲۹..... ۲ (۵۸) ویژگی‌های دبیر برای نامه‌های محرمانه
- ۱۳۱..... ۳ (۵۹) چگونگی گزینش دبیران
- ۱۳۲..... ۴ (۶۰) انتخاب مسؤل برای رأس هر کار
- فصل دوازدهم: بازرگانان و صاحبان صنعت ۱۳۵
- ۱ (۶۱) سفارش نیکوکاری درباره بازرگانان و صاحبان صنعت ۱۳۵
- ۲ (۶۲) پیگیری کارهای بازرگانان و صاحبان صنعت ۱۳۷
- ۳ (۶۳) برخورد با احتکار و معامله غیر منصفانه ۱۳۷
- فصل سیزدهم: محرومان و مستضعفان ۱۴۱
- ۱ (۶۴) توجه به محرومان و مستضعفان ۱۴۱
- ۲ (۶۵) پیگیری امور مردم و مستضعفان ۱۴۳
- ۳ (۶۶) پیگیری امور یتیمان و مستضعفان ۱۴۵
- ۴ (۶۷) عوامل رسیدگی به محرومان و مستضعفان ۱۴۶
- فصل چهاردهم: چگونگی رفتار و اخلاق در برخورد با مراجع کنندگان ۱۴۹
- ۱ (۶۸) اختصاص دادن وقت برای رسیدگی به مراجع کنندگان ۱۴۹
- ۲ (۶۹) چگونگی ملاقات با مراجع کنندگان ۱۵۰
- ۳ (۷۰) شیوه برخورد با مراجع کنندگان ۱۵۱
- فصل پانزدهم: مدیریت برنامه‌های فردی و اجتماعی ۱۵۳
- ۱ (۷۱) انجام مستقیم برخی از کارها ۱۵۳
- ۲ (۷۲) انجام کار هر روز در زمان خود ۱۵۴
- ۳ (۷۳) اختصاص وقت ویژه برای ارتباط معنوی با خدای سبحان ۱۵۴
- ۴ (۷۴) چگونگی اقامه نماز جماعت ۱۵۶
- ۵ (۷۵) ارتباط مستقیم با مردم و پنهان نشدن طولانی از مردم ۱۵۷
- فصل شانزدهم: روش برخورد با نزدیکان و اطرافیان ۱۶۱
- ۱ (۷۶) ویژگی‌های غالبی نزدیکان و اطرافیان حاکم ۱۶۱
- ۲ (۷۷) مبارزه با فساد نزدیکان و اطرافیان ۱۶۱

- ۱۶۳..... ۳ (۷۸). رعایت حق و پایداری بر آن.....
- ۱۶۴..... ۴ (۷۹). بیان عذر برای مردم.....
- فصل هفدهم: چگونگی برخورد با دشمن..... ۱۶۵
- ۱۶۵..... ۱ (۸۰). صلح خداپسندانه.....
- ۱۶۶..... ۲ (۸۱). هشجاری پس از صلح.....
- ۱۶۷..... ۳ (۸۲). وفاداری به پیمان.....
- ۱۶۸..... ۴ (۸۳). اِتقان در پیمان و لزوم وفای به آن در هر صورت.....
- فصل هیجدهم: روش برخورد نسبت به جان مردم..... ۱۷۱
- ۱۷۱..... ۱ (۸۴). دوری از ریختن خون ناحق.....
- ۱۷۳..... ۲ (۸۵). جایز بودن کشتن از روی قصاص.....
- ۱۷۳..... ۲ (۸۶). لزوم جبران اشتهای ریختن خون بیگناه.....
- فصل نوزدهم: صفات زشت و ضروریات مهم از آنها..... ۱۷۵
- ۱۷۵..... ۱ (۸۷). خودپسندی.....
- ۱۷۶..... ۲ (۸۸). تکیه بر خوبی های خویش.....
- ۱۷۶..... ۳ (۸۹). دوست داشتن ستایش.....
- ۱۷۷..... ۴ (۹۰). مَنّت گذاشتن.....
- ۱۷۷..... ۵ (۹۱). بزرگ شمردن نیکی خود.....
- ۱۷۷..... ۶ (۹۲). خلف وعده.....
- ۱۸۰..... ۷ (۹۳). شتابزدگی یا تأخیر انداختن.....
- ۱۸۰..... ۸ (۹۴). اقدام ناآگاهانه یا سستی.....
- ۱۸۲..... ۹ (۹۵). امتیازخواهی.....
- ۱۸۳..... ۱۰ (۹۶). تغافل در ستم روشن.....
- ۱۸۴..... ۱۱ (۹۷). خشم.....
- فصل بیستم: یادآوری ها نیکی ها و کتاب و سنت..... ۱۸۷
- ۱۸۷..... ۱ (۹۸). یادآوری حکومت های عادل و روش های پسندیده پیشین.....
- ۱۸۷..... ۲ (۹۹). یادآوری کتاب و سنت.....

-
- ۱۸۸..... پیروی از امامت و ولایت (۱۰۰) ۳.
- ۱۹۱ ..... پایان عهدنامه •
- ۱۹۱ ..... (ا) دعا‌های امام علیه السلام برای خود و مالک اشتر
- ۱۹۴ ..... (ب) سلام بر رسول اکرم صلی الله علیه و آله و خاندان پاکش علیهم السلام
- ۱۹۷ ..... فهرست منابع •

دیباچه مؤلف

نهج البلاغه برگزیده‌ای از سخنان امیرمؤمنان علی بن ابی طالب علیه السلام است که به جهت محتوای غنی و بلاغت ویژه‌اش با عنوان «أخ القرآن؛ برادر قرآن» معروف است. این کتاب پس از قرآن کریم یکی از مهم‌ترین منابع دینی و به ویژه مورد توجه شیعیان است و به همین جهت، پس از قرآن کریم، بیشترین نسخه‌های خطی، شرح و تفسیر را به خود اختصاص داده است. از جهت ادب و بلاغت نیز بسیاری از ادیبان بزرگ عرب در طول تاریخ آن را ستوده‌اند.

ارزش و جایگاه نهج البلاغه هنگامی روشن می‌شود که به فضایل امیرمؤمنان حضرت علی علیه السلام توجه شود. از دیدگاه شیعیان، حضرت علی علیه السلام نخستین امام معصوم است که از علم فراوان و عصمت برخوردار بوده است. اهل سنت نیز به علم گسترده حضرت و تقوای زیاد ایشان اعتراف دارند.

نهج البلاغه از سه بخش خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها تشکیل شده است. در بخش نامه‌ها نامه‌های حضرت در طول خلافت پنج ساله به افراد گوناگون گردآوری شده است. یکی از این نامه‌ها، نامه ۵۳ نهج البلاغه، نامه امام علیه السلام به مالک اشتر است که به جهت نگاه سیاسی، مدیریتی، اقتصادی، اجتماعی و تربیتی همواره مورد توجه بوده است. البته بیشتر مفاد عهدنامه برای عموم مردم نیز مفید و سودمند است.

گرچه از گذشته، اندیشمندان به شرح و تبیین این نامه پرداخته‌اند؛ به ویژه در سالیان اخیر شروع متعددی با رویکردهای گوناگون چاپ شده است. نامه ۵۳ افزون بر اینکه در شروع عام نهج البلاغه مانند شرح نهج البلاغه ابن میثم بحرانی، شرح نهج البلاغه ابن ابی‌الحدید، منهاج البراعه، پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام تألیف حضرت آیت الله مکارم شیرازی و... شرح شده است؛ در سالیان اخیر، به طور خاص تفسیر و تبیین شده است که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- دولت جاوید: ترجمه و تبیین فرمان امام علی علیه السلام به مالک اشتر نخعی، محمدعلی صالحی مازندرانی، ص ۱۴۳.
- اصول سیاسی اسلام در عهدنامه‌ی امام علی علیه السلام به مالک اشتر، احمدرضا کشوری، ص ۹۵.
- حکمت اصول سیاسی اسلام: ترجمه و تفسیر فرمان مبارک امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام به مالک اشتر، محمدتقی جعفری تبریزی، ۵۵۱ ص.
- منشور حکمت و حکومت: سیری در نامه امام علی علیه السلام به مالک اشتر، احمد خاتمی، ۷۶ ص.
- فرمان حکومتی پیرامون مدیریت: شرح عهدنامه امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام به مالک اشتر، محمود قوچانی، ص ۲۲۵.
- رایت درایت: اخلاق مدیریتی در عهدنامه مالک اشتر، مصطفی دلشاد تهرانی، ص ۳۸۴.
- پیمان جاویدان به قله ایمان، علی اکبر مظاهری، ص ۹۱.
- ضمن ارج نهادن به نگاشته‌های ارزشمند پیشین و نیز استفاده از برخی از شروح (شرح ابن میثم بحرانی و پیام امام علیه السلام)، نوشته حاضر به مناسبت چند اصل سامان یافته است:
۱. اهتمام فراوان بر استفاده از آیات
  - این ویژگی مهم‌ترین ویژگی این اثر است. در این نگارش، اهتمام نگارنده بر یافتن آیات مرتبط و با دلالت روشن بوده است و بنا بر ذکر آیه با کمترین مناسبت نبوده است. از این رو، در برخی از موارد - بسیار اندک - آیاتی برای مطالب ذکر نشده است.
  ۲. تلاش بر ارائه پیام نهایی فرازاها
  ۳. کوشش در برقراری ارتباط میان فرازاها
  ۴. رعایت اختصار
  ۵. عنوان بندی مناسب محتوا
  ۶. شماره‌بندی محتوا به صورت مسلسل
- با توجه به نکات یاد شده، این اثر افزون بر اینکه درصدد تبیین مبانی قرآنی است، شرح مختصری نیز بشمار می‌رود.

شایان ذکر است زمینه اصلی این کتاب، شرح و تفسیر این نامه در سخنرانی‌های ماه مبارک رمضان در سال ۱۴۰۰ و مدتی پس از آن بوده است و سپس به صورت فعلی تدوین و نگارش شده است. از این رو، سعی بر اختصار بوده است. از سوی دیگر، در عین اینکه تلاش برای تبیین نامه بوده است. از سوی سوم، مخاطب اثر، عموم مخاطبان به ویژه طلاب و دانشجویان فرض شده و از کاربست اصطلاحات تخصصی و نیز طرح مباحث تخصصی پرهیز شده است.

باید توفیق نگارش با بضاعت علمی اندک را از عنایت خدای متعال و لطف امیرمؤمنان حضرت علی علیه السلام دانست و حمد سپاس الهی را بجا آورد. همچنین لازم است از همه عزیزانی که در انتشار این اثر سهیم بودند، تشکر و قدردانی کنم. امید است این اثر مورد رضایت خدای متعال و عنایت امیرمؤمنان علیه السلام قرار گرفته و برای اهل دانش به ویژه طلاب عزیز و دانشجویان گرامی و همه مردم عزیز قابل استفاده باشد.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

حسن صادقی